

KGORO YA THUTO YA GAUTENG

TLHAHLOBO YA MAREMATLOU

OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005

SEPEDI LELEME LA GAE
MAEMO A GO LEKANELA
(Lephephe la pele)

NAKO: diiri tše 2

MEPUTSO: 75

DITAELO:

- Lephephe le le na le dikarolo tše THARO e lego A, B le C.
- Araba dipotšišo ka mo o laetšwego karolong ye nngwe le ye nngwe.
- Dinomoro tša dikarabo tša gago di sepelelane le tsa ka lephepheng la dipotšišo.
- Šomiša polelo ya maleba ye e hlwekilego mabakeng ka moka.

KAROLO YA A

TEKATLHAOLOGANYO

POTŠIŠO 1

Badišiša ditemana tše gomme o arabe dipotšišo ka moka tše di latelago:

Ga se gwa feta ngwaga ge Dumisani le Khaya ba welwa ke leru le leso la pula ya matlakadibe. Sa mathomo mmagobona o ile a hlokošana morago ga fao tatagobona a ipolaya.

Letšatši le lengwe le le lengwe le ile la thoma go ba boima ka ge ba sa tsebe gore sa go ya ka maleng ba fa se hwetša kae. Khaya o na le mengwaga ye 18, gomme ga a ye sekolong ka ge a se na diaparo ša sekolo. Dumisani yena o tlogetše go bapala kgwele ya maoto ka ge a se na diaparo tša kgwele ya maoto. Le ge bašemane ba na le mathata, ga ba nagane go phela bophelo bja bonokwane.

Dumisani o sa tšo thoma go adima R6,50 go moagišani letšatši ka letšatši. Ka tšhelete yeo a e hwetšago o reka dinyakwa tša bona. Teye ga ba kgone go e reka, fela moagišani wa bona o fela a ba fa.

Ge batswadi ba bona ba sa phela ba be ba tseba gore ba tlo ja letšatši le lengwe le le lengwe. Khaya o ile a tlogela sekolo ka ge molb wa setofo sa phariri o tšhubile borokgo bja gagwe bja mathomo le mafelelo bja go ya sekolong. Sekolong sa gagwe ga ba nyake motho yo a sa aparego diaparo tša sekolo. Ge a eya sekolong, gantši o be a eya a sa ja. Ge go be go na le dijonyana, o be a eja tšeo ba laletšego ka tšona. E be e se gantši go šala dij, ka ge ba swanetše go seketša ge ba apea.

Ga go bonolo go theeletša ka phapošing o swerwe ke tala. Ka nako ye nngwe go be go eba boima gore, a be a adime le ge e le 50c go reka seenywa. Dumisani yena o thušwa le ke dijo tšeo ba di fiwago sekolong. Le ge a tlogetše go bapala kgwele ya maoto, seo ga se sa mo nola mooko ka gore o tšwile maemo a bobedi phadišanong ya dikolo ya go kitima mo bekeng ya go feta. Hlogo ya sekolo sa bona o re bašemane ba, ke kgothatšo go batho ba bantši.

Batho ba mo motseng ba a ba makalela gore ba phela ka eng. Ge o ka kopana le bona o tla bona, o tla sokwa. Batho ba bantši ga ba tsebe ka tsela yeo bašemane ba ba hlokago ka gona. Ge nka be e le bana ba bangwe, nkabe kgale ba thomile bonokwane, go nwa, le go šomiša diokobatši, fela ba ga ba dire bjalo. Bana ba ba kgotleletše sekolo ka gore ba kgona go bona gore bokaone bo sa etla.

Le ge go le boima, ba tshepa gore Modimo o gona o tla ba gaugela. Ba re ba bala Bibeletšatši le lengwe le le lengwe. Ba na le tumelo, le Bibeletse baruta ka botse le bobe. Ba kgolwa gore go na le se seboše seo se tlo go tla ka thokong ya bona, bjalo ka mošomo. Bobedi bja bona ba rata go thala, gomme ba nagana gore ka letšatši le lengwe ba tla rekiša diswantšho tšeo tša bona.

Dumisani o re o tshwenywa ke go hlwa a nagana gore naa kamoswane ba tlo ja eng, le gore a naa o tla ba le tšhelete ya sekolo ngwaga wo o tlogo? O tshepa gore ka tšatši le lengwe o tla kgona go ithutela go ba mofofiši wa difofane. Khaya yena o nagana gore o tlo ba motho wa go lokiša motlakase, go swana le tatagwe. Ka nako ye nngwe o be a sepela le bona (bašemane) mošomong. O be a ba ruta dilwanalwana tše nnyane ka motlakase. Khaya o re ke seo a se hlologelago.

(Sunday Times : 20 October 2002)

- 1.1 Ke bothata bofe bjo bo wetšego Khaya le Dumisani. (2)
- 1.2 Ke eng seo se napilego sa dira gore go be boima le go feta? (2)
- 1.3 Wena ge o bona, o ka tlogela sekolo ge o se na diaparo tša sekolo? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 1.4 Khaya o tlogetše sekolo, Dumisani o tlogetše go bapala kgwele ya maoto, go ya ka wena o ka dira eng ge go eba boima kudu bophelong bja gago? (2)
- 1.5 Ngwala dilo tše THARO tšeo di kgahlišago ka bašemane ba babedi ba. (3)
- 1.6 Na wena o bona mmušo o ka thuša tabeng ya Dumisani le Khaya? Fahlela ka mabaka a gago. (2)
- 1.7 Go swana le Dumisani le Khaya, ke eng seo bana ba felago ba se nagana ge batswadi ba bona ba sa phela? (2)
- 1.8 Hlama seema sa maleba seo se sepelelanago le bophelo bja bašemane ba ka lentšwana le, tšhuana. (2)
- 1.9 Hlogo ya sekolo o ra go reng ge a re: **ke kgothatšo ya batho ba bantši?** (2)

- 1.10 Naa Dumisani ge o bona o hwetša kae tutuetšo ya go tšwela pele ka bophelo ka mafolofolo a makaa! (2)
- 1.11 Maitshwaro a mabotse a Dumisani le Khaya malebana le diokobatši, go nwa le bonokwane di re ruta eng? (2)
- 1.12 Efa taba ye e laetšwago ke seema se: 'Rutang bana ditaola le se ye le tšona badimong' mo temaneng ya mafelelo ya ditemana tše o di badilego ka fa godimo. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: [25]

KAROLO YA B

KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

Akaretša sengwalwa se ka temana ya methaladi ye e ka bago ye LESOME fela.

Go thoma ka Labohlano 9 Mei 2003 bareki ba swanetše gore ge ba yo reka ba sepele le mekotlana ya bona ya go rwala ka gobane ba tla rekišetšwa mekotla ya diplastiki. Mekotlana ya pele ya diplastiki ga e sa le molaong. Ke ka fao mmušo o lekago go lwantšha tšhilafalo ya tikologo. Ditaba tše di tla ka morago ga dipoledišano makgatheng a mmušo, borakgwebo le bašomi. Mekotlana ya kgale e ka se sa šomišwa. Go tla šomišwa ye mefa ya bokoto bja go feta ya pele gore e kgone go ka šomišwa gape, yona e tla bitša 46c. Mekotlana ya peleng e tliša tšhilafalo ya tikologo ka kudu metseng ya rena.

Batho ba tlo boela mokgweng wa bogologolo wa go rwala tše ba di rekilego. Batho ba amogotše taba ye ka dikgopolo tše di fapanego. Ba bangwe bare, se se tla thuša go thibela tšhilafalo ya tikologo mola ba tlo swanelwa ke go tsentšha seatla potleng ge ba nyaka go rwala tše ba di rekilego go swana le pele. Ditaba tše di tla oketša tšhelete yeo go rekwago ka yona. Ba bangwe bare, mmušo nka be o nyakile mokgwa wo mokaone wa tšhelete ya fasana go lwantšha tšhilafalo ya tikologo.

(Sowetan : 5 Mei 2003)

PALOMOKA YA KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C

THUTAPOLELO

POTŠIŠO 3

- 3.1 Ngwalolla temana ye e latelago gomme o fetole sebopego sa mantšu a a thaletšwego go tšea seo se filwego ka mašakaneng:

Bafsa ba sepediša (ledirani) tsela mmogo le mmušo. Ba kwa (ledirišiši) maikemišetšo a babuši ka moka. Ga ba tšwafe go ruta (leitiri) melao ye mefa le ditlwaelo. Se ba sa kwanego le sona ke go gata (lediraki) ditokelo tša batho ba bangwe.

4x2= (8)

- 3.2 Bala temana ye e latelago ka šedi, gore o kgone go tlo araba dipotšišo.

Monna o gata a gatoga a lebile monyanyeng. O bona gore o tla be a kitimela eng ka ge a nyaka ba mo fa bjala. Monna yo o tloga a rata bjala ka pelo ya gagwe ka moka. Gona, o tla ba a ruta bana se se swanetšego.

Ga o kwane le polelo ya ka godimo. E ngwalolle o ganetše dikarolo tše di thaletšwego.

(5)

- 3.3 Bala temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo tše di latelago.

Ngwana wa sekolo ge a tlo tšwelela o tle a thome go ithuta ge ngwaga o thoma. Bao e bago dikolobe tša morago ba tle ba lle mafelelong. Ba bangwe ba palelwa o ba boditše ba fele ba thibile ditsebe le ge ba kwele, ebile ba fele ba tšwela pele ba itirele metlae le mo go sego gwa swanela, ba re ba tle ba bone batho ba tšwelela dithutong ba se ba bale puku. Bana ba fela ba itshola mafelelong.

Temana ye o e badilego e laetša dilo tše di tlwaetšwego go dirwa e lego modirišotlwaelo. Ngwalolla a MAHLANO ao go ona go tšweletšwego modirišo wo, go laetša ge o o kwešiša.

(10)

[23]

POTŠIŠO 4

- 4.1 Bala tema ye e latelago gore o tle o kgone go fetola dipotšišo:

Motho ge a šomile letšatšing **nako ye** telele o na le go kwa hlogo ya gagwe e opa. Leleme le lona le tlala legano ge o swerwe ke **lenyora** kudu. Motho wa **ntshe** o hwetša a phadima **kudumela** o ka re o itlodiše makhura. Moya o tliša **bokaone** mmeleng ge go fiša kudu.

- 4.1.1 Ke leina lefe go ao a thaletšwego le le ka šomišwago ka bontši.
Hlama lefoko ka lentšu le.

(1)

(1)

- 4.1.2 Ngwalolla temana ya ka godimo, o šomiša mantšu a a latelago legatong la ao a ntshofaditšwego: mogau; gona; sethitho; botšiditšana; lebaka. Ngwalolla mantšu ao, o a lebantšhe le ao o a tswalanyago le ona.

(5)

[07]

POTŠIŠO 5

- 5.1 Šomiša lentšu le le kaone bakeng sa dira mo temaneng ya ka tlase. Ngwalolla temana.

Nako ya monyanya e fihlile. Mme o dira legogwa leo a tlo fago ngwana wa gagwe mpho ge a nyala. Ngwarenyana o dira lapa gore le bogege. Bao ba tšwafago ba itira o ka re ba a šoma, ba no dira thankga. Ga bo monyadi le monyadiwa ba lokišetša go tlo pheta mo ba swanetšego, ba se tlo dira molato. Badišana bona ga ba longwe ke nta, ba ipapalela ka go dira dikgongwana ka letsopa.

(5)

- 5.2 Badišiša tema ye e latelago gomme o ngwale ditlhaka tše kgolo mo go swanetšego. (Thalela mo o di šomišitšego).

Bana mo sebitiela ba tsenasekolo. Yo mongwe wa bagwera ba ka ke dikeledi yo a goletšego mahwelereng. Yena o tšwa botlokwa fela bohle re basotho ba leboa ba ba tšwago limpopo.

(5)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: [40]

PALOMOKA: 75